

Privatarkiv – en generell oversikt

Hva er privatarkiv?

Privatarkiv er alle arkiv som ikke er offentlige, dvs. alle arkiv som ikke er skapt som ledd i virksomhet for stat, fylkeskommune eller kommune.

Det opereres normalt med bestemte typer privatarkiver. De vanligste er:

- bedriftsarkiver (arkiver etter forretnings- eller annen kommersiell virksomhet)
- organisasjonsarkiver (arkiver etter foreninger, idrettslag, politiske partier eller annen ideell virksomhet)
- institusjonsarkiver (arkiver etter institusjoner, feks. barnevernsinst., psykiatriske inst. osv.)
- personarkiver (arkiver etter personer, kan gjerne også være samlinger)
- gårdsarkiver (utelatt i ASTA)
- samlinger
- legatarkiver (ASTA)
- utvalgsarkiver (ASTA)

Enkelte arkiver vil ha flytende grenser for hva som er privatarkiv og hva som er offentlig arkiv, og også hva slags arkiv privatarkivet er. Statsrådarkiver er eksempel på dette.

Hvor oppbevares bevarte privatarkiv?

Foruten, naturligvis, oppbevaring av arkiv hos arkivskaper selv, oppbevares privatarkiv slik:

- Riksarkivet
>13000 hyllemeter privatarkiv – egen privatarkivavdeling
- Fylkeskommunale og kommunale arkiv
>7000 hyllemeter – mange IKA-er har som oppgave å bevare privatarkiver
- Spesialarkiver
Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek, arkivet etter Norsk Luthers misjonssamband, Norsk Jazzarkiv mm.
- Lokal- og regionalhistoriske arkiver
Sauda lokalarkiv, Opplandsarkivet, Halden historiske samlinger mm.
- Museene
Forsvarsmuseet, Hvalfangsmuseet, lokale museer, ref. <http://www.abm-utvikling.no/publisert/rapporter/privatarkiv-i-musea>
- Bibliotekene
Særlig samlinger, feks. Nasjonalbibliotekets håndskriftssamling

"Til kildene" påpekte at på privatarkivområdet er det stor grad av uorden og manglende/mangelfull katalogisering. Dette gjør arkivene utilgjengelige.

Vilkår for danning og bevaring av private arkiver

Arkiver oppstår som følge av arkivskapers virksomhet, dvs. som følge av arkivskapers behov for å dokumentere bestemte forhold ved sin virksomhet, eksempelvis juridiske forhold, økonomiske forhold og eiendomsforhold.

Det er et vilkår for private arkivskapers bevaring av sine arkiver at slik bevaring tjener en hensikt for arkivskaper selv. Langtidsbevaring av arkiver er gjerne svært ressurskrevende. Dette har ført til at privatarkiver i liten grad er bevart og utvalget som er bevart er tilfeldig og fragmentert. Dette på tross av at arkivene kan ha stor verdi for enkeltpersoner, lokalsamfunn og storsamfunnet.

Det finnes ikke regelverk som pålegger bevaring av privatarkiv. Arkivlovens kap. III omhandler privatarkiv, men nøyer seg med å trekke opp de store linjene for Riksarkivarens handlingsrom overfor private arkivskapere (det er ikke veldig stort).

Riksarkivarens retningslinjer for arbeidet med privatarkiver – planmessig bevaring

Riksarkivarens retningslinjer for arbeidet med privatarkiver ble fastsatt med virkning fra 10. april 2002 med hjemmel i arkl. § 14. Formålet med retningslinjene er å "sikre av arbeidet med bevaring av privatarkiver utføres planmessig og systematisk og at depotinstitusjoner følger allment godtatte arkivfaglige prinsipper og rutiner". Retningslinjene gjelder for alle offentlige organer som arbeider med å ta vare på privatarkiver og for private institusjoner som mottar offentlige tilskudd til slikt arbeid.

Retningslinjene definerer et nasjonalt system for bevaring av privatarkiver. Systemet er bygget opp rundt følgende elementer:

1. Arbeidsdeling

Arbeidet skal deles mellom samarbeidende depotinstitusjoner. Det bør utarbeides formelle samarbeidsavtaler.

2. Bevaringspolitikk

Bevaringspolitikken skal definere hva slags arkivmateriale en depotinstitusjon tar sikte på å få tak i (inkl. ev. avgrensninger).

3. Bevaringsplaner

Bevaringsplanen skal definere de arkivene som en eller flere depotinstitusjoner tar sikte på å bevare. Bevaringsplanen utarbeides på grunnlag av bevaringspolitikken. Det bør utarbeides bevaringsplaner på nasjonalt og regionalt nivå.

Bevaringsvurdering

Begrepet bevaringsvurdering innebærer i vid betydning en evaluering av arkivskapere og arkiver for å fastslå om en arkivskaper eller et arkiv tilfredsstillende kriterier som tilsier bevaring for all fremtid, og dessuten hva slags materiale innefor hvert arkiv som er bevaringsverdig. Bevaringsvurderingen må ses i sammenheng med en depotinstitusjons bevaringspolitikk, og er et viktig element i planmessig bevaring (Langset, V., Mangset, D. og Ødegaard, Ø. (2001)).

4. Særskilt verneverdige privatarkiver

Forslag om registrering av særlig verneverdige privatarkiver iht. arkl. § 13 andre ledd, skal sendes Riksarkivaren.

5. Samkatalogen for privatarkiver

Samkatalogen er et nasjonalt register over bevarte privatarkiver. Alle depotinstitusjoner bør sende inn opplysninger om sine privatarkiver til Riksarkivaren for registrering i samkatalogen.

Proveniensprinsippet skal legges til grunn for ordning, katalogisering mv. Man bør følge internasjonale og nasjonale standarder for beskrivelse av arkivskaper og arkiver. Det skal føres register over tilegnede privatarkiver og depotinstitusjonene skal ha som målsetning at privatarkivbestanden skal være ordnet og tilgjengelig for publikum.

Mer: <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Privatarkiver/Bevaring-av-privatarkiver/Lover-og-retningslinjer/Retningslinjer>

Trusler mot bevaring av privatarkiver

Den aller største trusselen mot privatarkivene ligger i at det ikke finnes regler for bevaring og avlevering. Det vil altså, i de fleste tilfeller, ikke finnes planer for hva som skal skje med arkivet den dagen det har utspilt sin rolle i den virksomheten det er blitt skapt. Dersom privatarkivenes sekundærverdi (samfunnsverdi) ikke blir erkjent i tide, kan arkivene gå til grunne (Langset, V., Mangset, D. og Ødegaard, Ø. (2001)).

Konkret innebærer følgende forhold særlig stor risiko for tap av arkiver:

- arkivskapers virksomhet opphører (og arkivet kasseres)
- det gjennomføres store organisasjonsendringer (og arkivet rotes bort, deles opp eller kasseres)
- arkivet er gjenstand for usikker oppbevaring (manglende sikring mot brann, fukt, vann, skadedyr osv.) eller skjødesløs behandling
- mengdeproblemer (det er ikke nok plass til arkivet noe sted)

Privatarkivarens rolle

Å øke arkivansvarliges forståelse for privatarkivers potensielle verdi for samfunnet som historiske kilder vil støtte opp under arbeidet for en mer helhetlig og representativ bevaring av arkiver etter private arkivskapere. En mer samvittighetsfull tilnærning til utfordringene knyttet til langstidsbevaring bør ha fokus også i arkivdanningsprosessene hos private arkivskapere. Gode rutiner og planer vil på lang sikt koste samfunnet mindre enn feks. ordningsskippertak som kanskje aldri blir gjennomført.